

Reyhan İsgəndər qızı ƏHMƏDOVA

Dosenti, psixol.ü.f.d.
Qərbi Kaspi Universiteti,
Politologiya, Psixologiya və Sosial iş kafedrası
E-mail: r.akhmadova@wu.edu.az

Şəhla Firdovsi TAĞIZADƏ

Qərbi Kaspi Universiteti,
Psixologiya və Sosial iş kafedrasının magistrantı
E-mail: shahla.tnr@gmail.com

RƏQƏMSAL TEXNOLOGİYALAR VƏ CƏMİYYƏT: ŞƏXSİYYƏTİN TRANSFORMASIYASI

Xülasə

Müasir dövrdə rəqəmsal texnologiyalar sosial həyatın bütün sahələrinə, o cümlədən şəxsiyyətin transformasiyasına böyük təsir göstərir. Internetin, mobil cihazların, sosial medianın və süni intellektin genişlənməsi insanların qarşılıqlı əlaqəsini, məlumatı qavrayışını, özlərini tanımaq və şəxsi sərhədləri formalaşdırmaq üsullarını dəyişir. Rəqəmsal mühit həm özünüifadə, inkişaf və təhsil üçün yeni imkanlar yaradır, həm də texnologiyadan asılılığın artmasına, şəxsiyyətlərarası ünsiyyət səviyyəsinin azalmasına və xarici amillərin insan şüuruna təsirinin artmasına təsir edir. Real və virtual realıq arasında sərhədlərdə dəyişiklik var ki, bu da insanın davranışına, dəyərlərinə və psixoloji vəziyyətinə təsir göstərir. Rəqəmsallaşma kontekstində fərdin və bütövlükdə cəmiyyətin ahəngdar inkişafı üçün rəqəmsal mədəniyyətin, tənqidi düşüncənin və texnologiyadan istifadə etdiklərinin inkişaf etdirilməsi xüsusilə vacibdir.

Bu məqalənin məqsədi, rəqəmsal texnologiyaların müasir cəmiyyətdə şəxsiyyətin transformasiyası proseslərinə təsirini müəyyən etmək, sosial adaptasiya strukturunda dəyişikliklərin əsas istiqamətlərini təhlil etməkdir. Məqalədə elmi ədəbiyyatın nəzəri təhlili, sosial-mədəni təhlil daxil olmaqla hərtərəfli yanaşmadan istifadə olunur.

Açar sözlər: rəqəmsal texnologiyalar, cəmiyyət, rəqəmsal mühit, müasir dövr, şəxsiyyətlərarası ünsiyyət.

UOT: 159.9

DOI: <https://doi.org/10.54414/UXKU2798>

Giriş

Müasir cəmiyyət daimi transformasiya vəziyyətindədir ki, bu da həm yeni sosial dövlətlərin yaranmasında, həm də artıq məlum və öyrənilmiş sosial proseslərin modernləşdirilməsində ifadə olunur. Bu dəyişiklikləri iki əsas mövqedən təhlil etmək lazımdır: fenomenin mahiyyəti və onun şəxsiyyətə və cəmiyyətə təsiri nöqteyi-nəzərindən.

Həyatın sosial-iqtisadi, mədəni və mənəvi aspektlərinə təsir edən transformasiya proseslərinin güclənməsi bugünkü mərhələnin əsas xüsusiyyətidir. Ətraf mühit dəyişir, yeni texnoloji

reallıqlara uyğunlaşır və həm cəmiyyət, həm də fərdi səviyyədə yeni davranış, şəxsiyyət və qarşılıqlı fəaliyyət modellərinin formalaşmasına dəstək verir.

Ən mühüm transformasiya amillərindən biri cəmiyyətin rəqəmsallaşmasıdır. Yeni texnologiyalar həyatın bütün sahələrinə - iqtisadiyyatdan təhsilə və şəxsi həyata qədər sürətlə nüfuz edir. Rəqəmsal texnologiyalar geniş imkanlar təklif edir: ünsiyyəti genişləndirmək, məlumat əldə etmək və təhlil etmək, biznes proseslərinin səmərəliliyini artırmaq və gündəlik həyata yeniliklər daxil etmək.

Əgər əvvəllər rəqəmsal cihazların və proqramların istifadəsi əsasən peşəkar mühit üçün xarakterik idisə, müasir şəraitdə rəqəmsal mədəniyyət uşaqlıqdan formalaşır. Bu, rəqəmsal cəmiyyətdə fərdin tələblərinin getdikcə daha çox “rəqəmsal” xarakter almasına, yeni davranış, düşüncə və özünü identifikasiya normalarının formalaşmasına səbəb olur.

Tədqiqatın aktuallığı müasir cəmiyyətin əsas aspekti kimi rəqəmsal transformasiyaların dərinlən dərk edilməsi və onların şəxsiyyətə, onun şəxsiyyətinə, psixososial inkişafına təsirinin təhlili ehtiyacı ilə bağlıdır.

Yeni sosial reallıq kimi “Rəqəmsal şəxsiyyət” anlayışı və onun əhəmiyyəti

Yeni sivilizasiyanın xüsusiyyətləri informasiya texnologiyalarının insan varlığının rəqəmsallaşmasına səbəb olması ilə özünü göstərir [1, s.113].

Rəqəmsal şəxsiyyət fərdin rəqəmsal platformalarla qarşılıqlı əlaqəsi nəticəsində formalaşır. Rəqəmsal şəxsiyyət rəqəmsal dünyada insanın, təşkilatın və ya cihazın mövcudluğunun mahiyyətini əks etdirən amilləri əhatə edən bir termdir. Bu, istifadəçi adları, parollar, biometrik məlumatlar, sosial media fəaliyyətləri, onlayn əməliyyatlar və hətta Əşyaların İnterneti (IoT) ekosistemindəki cihazlar arasında qarşılıqlı əlaqə kimi müxtəlif identifikatorlardan ibarət rəqəmsal izdir. Özündə rəqəmsal identifikasiya qurumların kiberməkanda necə tanındığını, autentifikasiyasını və səlahiyyətli olmasını formalaşdırır, təhlükəsiz və səmərəli onlayn qarşılıqlı əlaqənin təmin edilməsində əsas rol oynayır. Rəqəmsal şəxsiyyətin formalaşması müasir dünyada sosiallaşmanın mühüm amilə çevrilir, karyeraya, şəxsi münasibətlərə və özünə hörmətə təsir edir.

Rəqəmsal identifikasiya təhlükəsiz giriş və əməliyyatları təmin etmək üçün bu identifikatorları yoxlamaq və idarə etmək üçün nəzərdə tutulmuş sistemlərin və protokolların kompleks qarşılıqlı əlaqəsi vasitəsilə fəaliyyət göstərir. Onun rəqəmsal ekosistemin müxtəlif aspektlərinə necə inteqrasiya etdiyinə daha ətraflı nəzər salmaq [5, s.4]:

Fərdi şəxslər üçün: Rəqəmsal şəxsiyyətlərin yaradılması onlayn profillərin qurulması və ya rəqəmsal əməliyyatların aparılması ilə başlayır. Bu şəxsi rəqəmsal iz sosial media və e-ticarətdən tutmuş maliyyə və səhiyyə xidmətlərinə qədər geniş spektrli xidmətlərə çıxış üçün çox vacibdir.

Təşkilatlar üçün: Rəqəmsal identifikasiyalar əməliyyatları sadələşdirir, təhlükəsizliyi artırır və müştəri cəlbini artırır. Onlar işçilərin resurslara çıxışının idarə edilməsində, müştəri məlumatlarının qorunmasında və istifadəçi təcrübələrinin fərdiləşdirilməsində mühüm rol oynayır.

Cihazlar üçün: Əşyaların İnterneti kontekstində rəqəmsal identifikasiyalar cihazların digər cihazlar və xidmətlərlə təhlükəsiz qarşılıqlı əlaqədə olmasına və əməliyyatlar aparmasına imkan verir. Bu, ağıllı evlərin, sənaye avtomatlaşdırılmasının və daha çoxunun rəvan işləməsi üçün kritik əhəmiyyət kəsb edən möhkəm rabitə quruluşunu təmin edir.

Cəmiyyətin rəqəmsallaşması şəraitində çoxlu və hibrid identifikasiya

Cəmiyyətin rəqəmsallaşması təkcə bizim gündəlik təcrübələrimizi və qarşılıqlı əlaqə üsullarımızı dəyişdirmir, həm də şəxsi şəxsiyyətin fundamental aspektlərini dəyişir. Müasir insan artıq eyni anda bir neçə rəqəmsal və fiziki aləmdə yaşayır və fəaliyyət göstərir. Bu proses yeni şəxsiyyət növlərinin, o cümlədən çoxsaylı və hibridlərin formalaşmasına gətirib çıxarır. Bu anlayışları daha ətraflı nəzərdən keçirək [3, s.42].

Müasir rəqəmsal cəmiyyət sadəcə fərdin mövcud olduğu və inkişaf etdiyi mühit deyil, şəxsiyyətin formalaşması və dəyişməsi proseslərinə birbaşa təsir göstərən güclü transformativ amildir. Rəqəmsal texnologiyaların yaranması, qloballaşma, vizual və informasiya mədəniyyətinin sürətli inkişafı, eləcə də kommunikasiya formalarının dəyişməsi əvvəlki identifikasiya mexanizmlərini əsaslı şəkildə dəyişdirir.

Ənənəvi cəmiyyətlərdə identiklik sabit xarakter daşıyırdı. O, müəyyən sosial qrupa - sinfi, milli və ya dini icmaya mənsub olmaq əsasında formalaşmışdır. Şəxsiyyətin bu cür formaları müəyyən bir qabaqcadan müəyyənləşməni, sərt iyerarxiyanı və fərdi özünüidentifikasiyanın sabit sosial strukturlarla sıx bağlı olduğu kollektiv özünüdərk etməyi nəzərdə tuturdu. Şəxsiyyət qorunub saxlanılmalı, çoxaldılmalı və ötürülməli olan möhkəm təməl idi.

Bununla belə, rəqəmsal dövr bu ənənəvi təməlləri pozur. Müasir cəmiyyət, xüsusən post-modernizm kontekstində qeyri-sabitlik, dinamizm və çoxillik ilə xarakterizə olunur. Fərd artıq bir sosial kateqoriya ilə eyniləşdirməyə məcbur deyil. Bunun əvəzinə o, kontekstdən asılı olaraq müxtəlif rolları seçərək, modulyasiya edərək və yerinə

yetirərək öz şəxsiyyətini sərbəst şəkildə qurur. Bu vəziyyət çoxsaylı və hibrid eynilik fenomeninə səbəb olur, burada “mən” müxtəlif sosial və rəqəmsal rolların mozaikasıdır. Şəxsiyyət transformasiyasının rəqəmsal amilləri [5, s.359]:

Qloballaşma və mobillik

Rəqəmsal texnologiyalar ölkələr, mədəniyyətlər və dillər arasındakı sərhədləri silib. Qlobal internet məkanı insana eyni vaxtda yerlidən tutmuş qlobal miqyasda bir çox icmaların bir hissəsi olmağa imkan verir.

Anonimlik

Vizual açıqlığa paralel olaraq, əks proses də var - anonimlik arzusu, maskalanma və şəxsiyyətlə təcrübələr. Virtual aləmlərdə (forumlar, oyunlar, anonim söhbətlər) insan onlayn məkanda onları təmsil edən avatar,

rəqəmsal dubl yaratmaqla öz həqiqi özünü gizlədə bilər [2, s.30].

Bu bifurkasiya virtual identikliyə səbəb olur – özünüdərk forması yalnız müxtəlif qanunların, normaların və qarşılıqlı təsir metodlarının tətbiq olunduğu rəqəmsal mühitdə mövcuddur. Virtual şəxsiyyət həm özünüifadə yolu, həm də reallıqdan qaçmaq cəhdi ola bilər.

İctimai və özəl arasındakı xətləri qarışdırmaq

Rəqəmsal cəmiyyət özəl və ictimai sahələr arasındakı aydın sərhədləri pozur. Şəxsi həyat açıq müşahidə və qiymətləndirmə obyektinə çevrilir. İnsanlar tanınma və diqqət axtararaq bu müşahidəyə özləri başlayırlar.

Cədvəl 1

Şəxsiyyət transformasiyasının rəqəmsal amilləri

Qloballaşma və mobillik	Artan mobillik - həm fiziki, həm də informasiya - çox qatlı, multikultural şəxsiyyətin formalaşmasına kömək edir.
Anonimlik	Virtual aləmlərdə (forumlar, oyunlar, anonim söhbətlər) insan onlayn məkanda onları təmsil edən avatar, rəqəmsal dubl yaratmaqla öz həqiqi özünü gizlədə bilər.
İctimai və özəl arasındakı xətləri qarışdırmaq	Məxfilik və rəqəmsal izi üzərində nəzarət arzusu var ki, bu da özünü qavrayışda daxili ziddiyyətlərə səbəb olur.

Mənbə: [7, s.359].

Çoxlu şəxsiyyət bir insanın müxtəlif rəqəmsal şəraitdə eyni vaxtda müxtəlif rolları oynamaq qabiliyyətidir. Rəqəmsallaşma şəraitində biz təkcə istifadəçilərə deyil, həm də ünsiyyət mühitindən asılı olaraq müxtəlif insanlar ola bilən “çoxfunksiyalı” subyektlərə çevrilirik.

Çoxsaylı şəxsiyyətlərə misal olaraq müxtəlif virtual məkanlarda özlərini fərqli təqdim edən sosial media istifadəçiləridir. Məsələn, bir şəxs təhsil platformasında tələbə, LinkedIn-də peşəkar, Instagram-da blogger ola bilər. Bu kontekstlərin hər biri fərddən özünəməxsus özünü təqdim etmə, davranış və ətraf aləmə münasibət tələb edir. Şəxsiyyətin bu parçalanması bəzən müəyyən problemlərə səbəb olur, məsələn, koqnitiv dissonans - müxtəlif rollarda davranış və özünü qavrayışdakı fərqlərdən qaynaqlanan daxili gərginlik.

Çeviklik, uyğunlaşma və özünü ifadə etmə qabiliyyəti kimi müsbət cəhətlərinə baxmayaraq, çoxlu şəxsiyyətlər psixoloji çətinliklərə səbəb ola bilər. Bir roldan digərinə keçid çox say tələb edir ki, bu da stressə və tükenməyə səbəb ola bilər. Başqa bir vacib cəhət odur ki, müxtəlif “imicləri” saxlamaq yüksək səviyyəli özünü idarə etməyi tələb edir ki, bu da şəxsiyyətin “bütövlük” hissini itirməsinə səbəb ola bilər.

Hibrid şəxsiyyət həm həqiqi, həm də rəqəmsal şəxsiyyət elementlərini, həm də üzvi və süni şəxsiyyətləri ehtiva edir. Bu şəxsiyyət növü reallıq və virtuallıq arasındakı sərhədlərin getdikcə bulanıqlaşdığı insan və texnologiyanın birləşməsi konsepsiyasını ortaya qoyur.

Hibrid identiklik bioloji və rəqəmsal prinsiplərin birləşməsinin nəticəsidir, məsələn, taxıla bilən texnologiyalar (ağıllı saatlar, fitnes-trekerlər) və ya artırılmış reallıq (AR) vəziyyətində, fiziki reallıq

rəqəmsal dünya ilə qarşılıqlı əlaqədə olduqda, şəxsi inkişaf üçün yeni imkanlar yaradır. Məsələn, bəzi insanlar bu cür cihazlar vasitəsilə toplanan məlumatları öz şəxsiyyətlərinin bir hissəsi kimi qəbul etməyə başlayırlar. Fərd öz bioloji mahiyyətini addımlar, kalorilər, ürək dərəcəsi və təbiiqlərdə göstərilən digər parametrlər kimi rəqəmsal məlumatların prizmasından dərk etməyə başlayır.

Süni intellekt və neyron şəbəkələri kimi texnoloji yeniliklər də hibrid şəxsiyyətin formalaşmasına kömək edir. Məsələn, onlayn məkanlarda rəqəmsal avatarların istifadəsi (məsələn, oyun personajları və ya virtual həmsöhbətlər şəklində) insana özünü bioloji varlıqdan daha çox şey kimi dərk etməyə imkan verir, onun şəxsiyyətinin qavrayış sərhədlərini genişləndirir.

Hibrid şəxsiyyət insan üçün yeni üfqlər açır, onlara texnologiyanın müxtəlif formaları vasitəsilə dünya və digər insanlarla qarşılıqlı əlaqə yaratmağa imkan verir. Bununla belə, bu, həm də təhlükələrə səbəb olur. İnsanın texnologiya ilə davamlı integrasiyası cihazlardan və internetdən asılılığa səbəb ola bilər, oflayn reallıqda sosial aktivliyin azalmasına səbəb ola bilər, həmçinin özgələşmə və təcrid hissi yarada bilər.

Hər iki şəxsiyyət anlayışı – çoxlu və hibrid – təkcə şəxsi deyil, həm də sosial aspektlərə toxunur. Məsələn, virtual icmalar insanlara yeni sosial əlaqələr yaratmağa və ənənəvi cəmiyyətdə mümkün olmayan kimlikləri reallaşdırmağa imkan verir. Bununla belə, bu cür dəyişikliklər həm də yeni sosial təcrid növünə gətirib çıxarır, çünki insan çox vaxt real insanlardan daha çox virtual personajlara və ya onlayn dostlara yaxın ola bilər.

Ciddi sosial-psixoloji cəhətlərdən biri də odur ki, bir çoxumuz virtual kimliyimizi real kimliyimizdən daha vacib dərk etməyə başlayırıq. Bu, özünü aldatmağı artırır və ya hətta şəxsiyyət böhranına səbəb ola bilər. İnsanlar eyni anda iki reallıqda yaşamağa başlayır və bu, təkcə daxili gərginlik deyil, həm də başqaları ilə ünsiyyətdə problemlər yaradır [4, c.17].

Rəqəmsallaşmanın fərdin emosional vəziyyətinə təsiri

Cəmiyyətin rəqəmsallaşması insanın emosional vəziyyətinə çoxşaxəli təsir göstərir, qarşılıqlı əlaqə üsullarını, dünyanı qavrayışını və şəxsi şəxsiyyətini əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdirir. Texnologiyanın inkişafı, onlayn varlığın və sosial şəbəkələrin

artması ilə təkcə ünsiyyət prosesinin özü deyil, fərdin yaşadığı duyğular da dəyişir. Rəqəmsallaşmanın insanın psix-emosional vəziyyətinə həm müsbət, həm də mənfi təsirini nəzərdən keçirək.

Rəqəmsallaşmanın mühüm üstünlüklərindən biri də internet vasitəsilə psixoloji yardımın olmasıdır. Onlayn məsləhət platformaları, psixoloqlarla video söhbətlər, dəstək icmaları və meditasiya və ya psixi sağlamlıq proqramları insanlara, xüsusən də ucaq ərazilərdə və ya çətin həyat vəziyyətlərində ehtiyac duyduqları dəstəyi almaq üçün imkanlar yaradır. Bu, stress, narahatlıq və depressiyanı azaltmağa, həmçinin ümumi emosional rifahı yaxşılaşdırmağa kömək edir.

Rəqəmsallaşma özünü inkişaf etdirmək və özünü ifadə etmək üçün yeni imkanlar açacaq. Onlayn kurslar, təhsil platformaları, bloqlar, vlogging, podkastlar və sosial şəbəkələr insanlara öyrənməyə, üfqlərini genişləndirməyə, düşüncələrini və yaradıcılıqlarını bölüşməyə imkan verir. Bu, özünü həyata keçirməkdən məmnunluq gətirir və özünə inam hissini gücləndirir. Rəqəmsal platformalar vasitəsilə yaradıcı ifadə emosional tarazlığın mühüm mənbəyi ola bilər.

Virtual icmalar əlaqələr və dəstək üçün boşluqlar yaradır. Sosial şəbəkələr və ya ixtisaslaşmış qruplar sizə həmfikir insanları tapmağa kömək edə bilər ki, bu da sosial təcrid yaşayan insanlara özlərini yalnız qrupun bir hissəsi kimi hiss etməyə deyil, həm də çətin anlarda mənəvi dəstək almağa kömək edir. Virtual icma inam mənbəyi və emosional rifahı müsbət təsir göstərən tənhalıq hissələrinin azalmasına xidmət edə bilər [6, s.147].

Rəqəmsallaşmanın ən bariz nəticələrindən biri sosial şəbəkələr, ani messengerlər və e-poçt vasitəsilə daimi əlçatanlıqla bağlı artan narahatlıq və stressdir. Biz daim şəbəkəyə qoşuluruq, bu da daimi məşğul olmaq, mesajlara cavab vermək və hər zaman yeniliklərdən xəbərdar olmaq ehtiyacına səbəb olur. Bu, stress, yuxusuzluq və rəqəmsal yorğunluğa səbəb ola bilər.

Yüngül stressin xüsusi halları informasiya stressi və rəqəmsal texnologiyalardan yaranan stressdir. Rəqəmsal stress texnologiyanın istifadəsi ilə birbaşa əlaqəli bir vəziyyətdir. Bu, internetdə uzun müddət qalmaq, smartfon, noutbuk və planşetlərdən tez-tez istifadə, daimi məlumat axını və böyük həcmdə məlumatların işlənməsi ehtiyacı

səbəbindən baş verir. Bu amillərlə əlaqəli gərginlik, qıcıqlanma, diqqətsizlik və yorğunluq hissi ilə xarakterizə olunur. Göz yorğunluğu, boyun gərginliyi, konsentrasiyada çətinlik və ekran qarşısında uzun müddət oturmaqla bağlı narahatlıq kimi geniş spektrli simptomları əhatə edir.

İnformasiya stressi, insanın öhdəsindən gəlməli olduğu böyük miqdarda məlumatdan qaynaqlanan bir vəziyyətdir. İnsan həddindən artıq məlumatla qarşılaşdıqda, məlumatı emal etməkdə və qərar verməkdə çətinlik çəkəndə və həddindən artıq yüklənmiş hiss etdikdə baş verir.

FOMO (Fear of Missing Out) sindromu, insanın sosial şəbəkələr vasitəsilə digər insanların həyatını izləyərkən daim mühüm və ya maraqlı bir şeyi əldən vermək qorxusu hiss etdiyi bir fenomendir. Bu, vaxt çatışmazlığı, məyusluq və hətta paxıllıq hissi yaradır. Baş verən hər şeydən xəbərdar olmağa çalışmaq emosional tükənməyə, məyusluğa və öz həyatınızdan narazılığa səbəb ola bilər.

Rəqəmsallaşma fiziki qarşılıqlı əlaqə hesabına virtual ünsiyyətin böyüməsini asanlaşdırır. Onlayn ünsiyyət rahat və sürətli olsa da, daha dərin emosional mübadilələri asanlaşdıran üz-üzə görüşləri əvəz edə bilməz. Mətn mesajları və ya video vasitəsilə daimi ünsiyyət empatiyanın olmamasına gətirib çıxarır ki, bu da insan münasibətlərinin keyfiyyətinə təsir göstərir. Adətən qeyri-şifahi siqnallar - jestlər, üz ifadələri, intonasiya vasitəsilə ötürülən duyğular daha az əlçatan olur, bu da ünsiyyətin emosional intensivliyini azaldır.

Rəqəmsal immersion rəqəmsal asılılıq riskini də daşıyır. Smartfonlardan, sosial mediadan, video oyunlardan və digər onlayn platformalardan daimi istifadə bu vasitələrə emosional bağlılığa səbəb ola bilər. Bu, bir insanın real problemlərin öhdəsindən gələ bilməməsinə, özünə inamının azalmasına səbəb ola bilər, həmçinin depressiv vəziyyətlərin inkişafına kömək edə bilər, çünki virtual realıq şəxsi problemləri həll etmək üçün illüziya yolları təklif edə bilər.

Şəxsi həyatınız üçün qeyri-müəyyənlik və qorxu da stress mənbəyi ola bilər. Şəxsi məlumatların sızması, məxfiliyin pozulması və kiber təhdidlərlə bağlı artan risklər emosional stress yarada bilər. Şəxsi məlumatların bizə qarşı istifadə oluna biləcəyini bilmək rahatlıq səviyyəsinin azalmasına və narahatlıq səviyyəsinin artmasına səbəb olur.

Rəqəmsallaşmanın insanın emosional vəziyyətinə mənfi təsirini minimuma endirmək üçün rəqəmsal savadlılığı və emosional sabitliyi inkişaf etdirmək lazımdır. Rəqəmsal ünsiyyətdə sərhədləri təyin edə bilmək və virtual və real dünya arasında tarazlığı qoruyub saxlamaq vacibdir [6, s.145].

Rəqəmsal transformasiyanın çətinlikləri və riskləri

Aşkar üstünlüklərlə yanaşı, rəqəmsallaşma həm fərdi, həm də ictimai səviyyələrə təsir edən bir sıra sistem riskləri daşıyır. Ən çox müzakirə olunan problemlərdən biri də ünsiyyətin qeyri-insaniləşdirilməsidir - şəxsiyyətlərarası qarşılıqlı əlaqənin keyfiyyətinin aşağı düşməsi, canlı dialoqun elektron mesajlar, emoji-lər və alqoritmik idarə olunan reaksiyalarla əvəzlənməsi. Bu, emosional təcrübəni zəiflədə, empatiyanı zəiflədə və sosial inam səviyyəsini azalda bilər [7, s.360].

Real təcrübənin virtual ilə əvəzlənməsi də var: təəssüratlar, təmaslar, biliklər rəqəmsal formada əldə edilir ki, bu da fiziki reallıqdan uzaqlaşmaya səbəb ola bilər. Bu, rəqəmsal mühit sosiallaşmanın və öz müqəddəratını təyinetmənin əsas mənbəyinə çevrilən gənclər arasında xüsusilə kəskindir.

Kiber zorakılığın qurbanları tez-tez kəskin stress, narahatlıq və depressiyadan əziyyət çəkirlər ki, bu da psixikaya təsir edir və ciddi nəticələrə səbəb ola bilər.

Bloggerlərin, təsir edənlərin və bəzən hətta tanışların ideal həyatını əks etdirən şəkillər insanların heysiyyətinə və psixi vəziyyətinə mənfi təsir göstərir. Sosial mediada ideallaşdırılmış görüntülər insanda aşağılıq və həyatından narazılıq hissləri yaradır.

Rəqəmsal texnologiyalardan daimi istifadə tükənməyə və məlumatların həddən artıq yüklənməsinə səbəb ola bilər. Xəbər saytları, sosial media və e-poçt kimi bir çox mənbədən gələn məlumat axını sonsuz görünə bilər, narahatlıq və yorğunluq yaradır. İnsanın özündən asılı olmayan xəbərlər onun psixoloji vəziyyətinə, davranışına, dərhal qərarlarına təsir etməməlidir. Özünü onlardan mücərrəd etməyi öyrənməyə, diqqətinizi yayındırmağın və istirahət etməyin yollarını tapmağa dəyər.

Nəticə

Rəqəmsallaşma müasir insanın şəxsi strukturu, şəxsiyyətini, sosial fəaliyyət formalarını və onu əhatə edən dünya ilə qarşılıqlı əlaqə üsullarını

əsaslı şəkildə dəyişdirir. Rəqəmsal cəmiyyət fiziki və virtualın bərabər şəraitdə mövcud olduğu çoxsəviyyəli reallığa uyğunlaşma tələb edən yeni düşüncə və davranış modellərini doğurur.

21-ci əsrin şəxsiyyəti multitasking rejimində yaşayan, hibrid şəxsiyyətə sahib olan və rəqəmsal texnologiyalara fəal şəkildə yiyələnən subyektdir. Bununla belə, bu proses parçalanma, oriyentasiyanın pozulması və emosional tükənmə riskləri ilə əlaqələndirilir.

Belə şəraitdə rəqəmsal savadlılığın, media sərəfəsinin, psixoloji sabitliyin və sosial məsuliyyətin inkişafı xüsusilə aktuallaşır. Bu keyfiyyətlər həm təhsil sistemində, həm də dövlət və mədəniyyət siyasətində prioritetlərə çevrilərək harmonik və dayanıqlı rəqəmsal cəmiyyətin formalaşmasına töhfə verməlidir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. İskəndərova, S. Rəqəmsal texnologiyanın informasiya sivilizasiyasının yaranmasında rolu / s. İskəndərova // Şərq fəlsəfəsi problemləri. - 2023. - № 29. - s. 111-117.

2. Sailova, J.N. İqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafının idarə edilməsində informasiya-telekommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi məsələlərinin həlli : magistr dissertasiyası. - Bakı, 2020. 79 s.

3. Головенчик, Г. Теоретические подходы к определению понятия «цифровая экономика» / Г. Головенчик // Наука и инновации. - 2019. - № 2 (192). - С. 40-45.

4. Дедов, Н.П. Позитивные механизмы регуляции профессиональной деятельности в условиях цифровизации общества / Н. П. Дедов // Акмеология. - 2018. - № 3 (67).- С. 17-23.

5. Жилина, Н.В. Влияние цифровой трансформации на распространение и формирование когнитивных нарушений личности / Н. В. Жилина // Научные труды Московского гуманитарного университета. - 2021. - № 2. - С. 4-9.

6. Земцов, С.П. Роботы и потенциальная технологическая безработица в регионах России: опыт изучения и предварительные оценки / С. П. Земцов // Вопросы экономики. - 2017. - № 7. - С. 142-157.

7. Платонова, С.И. Цифровые технологии и общество: трансформация идентичности / С. И. Платонова // DISKURS. - 2024. - Т. 10, № 4. - С. 16-26.

Reyhan Isgander gizi AHMEDOVA

Ph.D. in Psychology

Western Caspian University,

Associate Professor of the Department of Political Science, Psychology and Social Work,

E-mail: r.akhmadova@wu.edu.az

reyhan.ahmedova@icloud.com

Shahla Firdovsi TAGHIZADEH

Western Caspian University,

Master's student of the Department of Psychology and Social Work

E-mail: shahla.tnr@gmail.com

DİGİTAL TECHNOLOGİES AND SOCIETY: TRANSFORMATION OF PERSONALİTY

Summary

In the modern era, digital technologies have a great impact on all areas of social life, including the transformation of personality. The expansion of the Internet, mobile devices, social media and artificial intelligence is changing the way people interact, perceive information, identify themselves and form personal boundaries. The digital environment creates new opportunities for self-expression, development and education, as well as increasing dependence on technology, reducing the level of interpersonal communication and increasing the influence of external factors on human consciousness. There is a change in the boundaries between real and virtual reality, which affects the behavior, values and psycho-emotional

state of a person. In the context of digitalization, the development of digital culture, critical thinking and ethics in the use of technology is especially important for the harmonious development of the individual and society as a whole.

The purpose of this article is to determine the impact of digital technologies on the processes of personality transformation in modern society, to analyze the main directions of changes in the structure of social adaptation. The article uses a comprehensive approach, including theoretical analysis of scientific literature, socio-cultural analysis.

Keywords: digital technologies, society, digital environment, modern era, interpersonal communication.

Рейхан Искендер АХМЕДОВА

Кандидат философских наук. по психологии

Западно-Каспийский университет,

Доцент кафедры политологии, психологии и социальной работы,

Электронная почта: r.akhmadova@wu.edu.az

reyhan.ahmedova@icloud.com

Шахла Фирдовси ТАГИЗАДЕ

Западно-Каспийский университет,

магистрант кафедры психологии и социальной работы

Электронная почта: shahla.tnr@gmail.com

ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ОБЩЕСТВО: ТРАНСФОРМАЦИЯ ИДЕНТИЧНОСТИ

Резюме

В наше время цифровые технологии оказывают огромное влияние на все аспекты общественной жизни, в том числе на трансформацию личности. Развитие Интернета, мобильных устройств, социальных сетей и искусственного интеллекта меняет то, как люди взаимодействуют, воспринимают информацию, идентифицируют себя и формируют личные границы. Цифровая среда создает новые возможности для самовыражения, развития и образования, но также способствует росту зависимости от технологий, снижению уровня межличностного общения и усилению влияния внешних факторов на сознание человека. Происходит смещение границ между реальной и виртуальной реальностью, что влияет на поведение, ценности и психоэмоциональное состояние человека. В условиях цифровизации развитие цифровой культуры, критического мышления и этики использования технологий приобретает особое значение для гармоничного развития личности и общества в целом.

Целью данной статьи является определение влияния цифровых технологий на процессы трансформации личности в современном обществе и анализ основных направлений изменений в структуре социальной адаптации. В статье использован комплексный подход, включающий теоретический анализ научной литературы и социокультурный анализ.

Ключевые слова: цифровые технологии, общество, цифровая среда, современная эпоха, межличностное общение.

Daxil olub: 16.05.2025